

УДК 81'271

Архангельська А. М.

КУЛЬТУРНА ЗНАЧУЩІСТЬ ФОРМИ ЯК СТИМУЛ НОМІНАЦІЇ-ВИБОРУ ІМЕНІ ЧОЛОВІКА У АКТІ МОВОТВОРЕННЯ

Стаття присвячена вивченню однієї з проблем ономазіології – вербалізації як акту переведення маскулінного змісту у словесну форму мови. Виходячи із принципу антропоцентризму сучасної наукової парадигми, досліджуються культурні чинники, що стимулюють вибір імені особи чоловічої статі у процесі мовотворення.

The article is dedicated to one of the onomasiological problems, namely – to verbalization as an act of transformation of masculinical meaning into the verbal form of the language. According to a principle of anthropocentrism of modern scientific paradigm the cultural factors as a stimulus of the masculinical name choice in the process of nomination are studied.

Дослідження чинників, що мотивують вибір форми маскулінізму¹ в акті мовотворення, виявило протомотиваційні сфери, до яких номінатор звертається за пошуком „потрібних” форм², які, своєю чергою, тісно пов’язані з історією та ментальністю народу, його культурою, соціальними та міфопоетичними традиціями. Чоловік є архетипом будь-якої культури. Вербалізація маскулінного змісту відбувається на тлі всіх знань про цей об’єкт позамовної

¹ Маскулінізм розуміємо як мовний репрезентант категорії маскуліності *nomina masculina tantum + nomina masculina relativa*, що в номінаційному завданні стосується до особи чоловічої статі. Підставою для такого розуміння стала номінаційна специфіка чоловічого родо-особового номінанта – його здатність позначати рід взагалі та особу чоловічої статі зокрема.

² Див. детальніше Архангельська А. М. “Форма імені як „узгодженість між звуком і думкою”” // Науковий вісник Національного університету “Острозька академія”. – Острог, 2007. – С. 330–343.

дійсності, на тлі всіх детермінант маскулінності (своєрідного віртуального еталону чоловічості), представлених у концептуальній картині світу певної культурно-мовної спільноти, і перебуває в зоні перетину багатьох лінгвальних та нелінгвальних, об’єктивних та суб’єктивних чинників, зокрема й культурних, адже вербалізація здійснюється номінатором як лінгвокультурною особистістю. Саме в таких явищах, що належать одночасно мові й культурі, виявляється глибока мотивованість, не випадковість іменувань. Мова, за Ю. С. Степановим, примушує – чи, радше, м’яко направляє людей в іменуваннях, приєднуючи поіменоване до найглибинніших шарів культури [5, с. 38].

Виходячи з розуміння тісного взаємозв’язку між формою та значенням, з того, що виражальні особливості звукового оформлення „слова-знака” завжди знаходять своє відображення й у його лексичному значенні („слові-значенні”) та визнаючи наявність якогось „внутрішнього” змісту слова-знака (слово-знак виражає ще дещо, крім самого себе), М. Г. Комлев уважає за доцільне визнати й наявність культурного компонента. Спираючись на ідеї Р. Ладо та Ч. Фріза про те, що культурне значення є частиною мовного значення, М. Г. Комлев уперше виділяє культурний компонент, що супроводжує лексичне поняття і відображає залежність семантики мови від культурного середовища індивідуума [2]).

Різні підходи до проблеми культурного компонента лексичного значення (лінгвокраїнознавчий та лінгвістичний) представлені у працях Ю. П. Солодуба, В. І. Говердовського, В. П. Беркова, Є. М. Верещагіна, В. Г. Костомарова, Г. Д. Томахіна, В. Г. Гака, Є. О. Опаріної та ін. Однак теза про те, що і форма виражає певний зміст, дозволяє говорити про культурний зміст форми. І хоча в номінаційному процесі важливою вважається номінаційна техніка, яка в народів є переважно спільною, вибір форми імені чоловіка здійснюється у просторі культури та під впливом культури як особливого типу знання, що відображає відомості про рефлексивне самопізнання людини у процесі життєвих практик і може бути зрозумілим на тлі соціально-історичного досвіду певного національно-лінгво-культурного колективу. Культурний зміст форми маскулінізму апелює до соціального, культурного, історичного досвіду номінатора й віддзеркалює особливості історичного розвитку, сус-

пільного устрою, географії, економіко-правових, майнових відношень, звичаїв, побуту народу, його релігійних, міфопоетичних уявлень, фрагментів фольклору та літератури; він може бути інтеркультурним, інкультурним та інокультурним, маркованим загальнолюдською, християнською культурою та національно маркованим.

Створений Ю. С. Степановим „образ культури” як „образ простору”, у якому „що б ми не сказали, яку б ідею не висловили, який би образ не створили – йому відразу озветься відлуння в ідеях, образах і думках, які вже раніше виникали і які відгукуються на наші тихим, але гармонійним співзвуччям”, спирається на думку вченого про те, що людина (у нашому дослідженні – суб’єкт-номінатор) пронизана культурою завдяки згусткам культурного середовища у її свідомості [5, с. 41, 42]. Посередництвом цих згустків культура входить у його ментальний світ, що об’єктивується в мові, адже мова – культурна за своєю природою категорія.

Різні мови є по суті різними баченнями, що спираються на систему уявлень про особу чоловічої статі, сформованих в системі координат загальнолюдської, ареальної та національної культури, які специфічно забарвлюють її світ та світ навколо неї, зумовлюючи культурну та національну значущість предметів, явищ, процесів, зв’язків, посередництвом яких об’єктивується у мові образ чоловіка. Будь-яка культура є індивідуалізацією загальнолюдської культури. Кожна локальна культура містить особливості соціальної практики окремої історично сформованої спільноти й елементи інших культур, які корелюють із загальнолюдською культурою. На думку В. Г. Костомарова, справжні відмінності культури нації полягають в особливому, притаманному лише їй комплексі загальнолюдських рис, у неповторному їх поєднанні й у самотній реалізації [3, с. 77–85].

Сфера маскулінізмів глибоко і виразно позначена культурою, адже тут один об’єкт культури (суб’єкт-номінатор) іменує засобами мови як культурної за своєю природою категорії інший об’єкт культури – чоловіка. Маскулінізми відображають глибоко культурні соціально-політичні й побутові уявлення про чоловіка і чоловічість та їх зв’язки з позамовним світом. Тому видається коректним говорити про культурну зумовленість комбінацій ономазіологічно активних форм змісту маскулінізмів у процесі вербалізації, про

культурну значущість форми вираження певного змісту. Форма змісту стає певною мірою автономною щодо свого означуваного і залучає до нього культурні конотації. Форма виявляється не менш культурно забарвленою, ніж значення, не лише культурними конотаціями образів та зв'язків чоловіка в об'єктивному світі, – вона особистісна у вираженні ставлення суб'єкта до позначуваного. У ній з огляду на ознаку, покладену за розрізнявальну у процесі іменування, багато і суттєвого, і випадкового, малозначущого, однак своєю нелогічністю, парадоксальністю вона й виразна. Відображаючи буття суб'єкта в культурі, форма стимулюється важливістю в ній об'єкта.

Буття номінатора у просторі культури наштовхує на думку: якщо один об'єкт культури певним чином ословлює інший об'єкт культури, то форма на позначення такого змісту є культурно значущою. Під культурною значущістю форми розумітимемо культурні стимули її вибору – впливи соціальних, економічних, географічних чинників, соціального устрою, системи суспільних відносин, системи світоглядних констант (зокрема й маскуліноцентричності), фольклору, літератури, побуту, звичаїв народу-носія мови на вербалізацію буття чоловіка як суб'єкта культури. Доцільно виділити певні рівні культурної значущості форми: одні маскулінізми корелюють з матеріальними, соціальними, духовними фактами загальнолюдської культури в національній їх реалізації через денотат; інші співвідносяться із фактами культури через емотивний компонент їх значення. Таким чином, культурна значущість вибору форми визначатиметься раціональним або емоційним сприйняттям номінатором об'єкта-чоловіка. Це дає підстави говорити про культурно-цивілізаційну та знаково-культурну значущість форми. Перша з них актуалізується переважно у сфері релятивної, друга – у сфері кваліфікативної номінації.

Знаково-культурна значущість форми маскулінізму спирається на розуміння культури як „світу людини” і як її власної „людської якості”, що втілюється в різноманітності форм та способів її практичної, духовної і практично-духовної діяльності. Тут важливе передусім ставлення суб'єкта-номінатора до позначуваного та до форми, прийнятної для такого позначення: форма відтак набуває особливої емоційної ваги.

У цій статті ототожнення уявлення про чоловіка з потенційно придатною формою для мовної об'єктивації такого уявлення буде розглянуте у площині □ *чоловік – не-людина* □ на матеріалі чеської та української мов.

Ще О. О. Потебня зазначав, що, незалежно від свідомості й намірів, людина здатна пізнати себе тільки опосередковано, через зовнішні предмети і природу [4, с. 134]. Тенденція пізнавати себе через об'єктивний предметний неантропний світ, „приміряючи” його на себе, є основою дзеркальної метафори й виразно тяжіє до негативного полюса оцінності: оскільки все хороше в ціннісній картині світу й усе позитивне щодо сприйняття світу свідомістю номінатора ідентифікується як норма, то пізнавальний вектор номінатора у процесі іменування чоловіка передусім орієнтується не на еталонні та стереотипні уявлення, а на відхилення від них. Відповідно форми на позначення об'єкта-чоловіка є експонентами культури, що маніфестують анти-еталони та анти-стереотипи.

Пізнавальне значення таких форм як репрезентантів культури виявляється в зосередженій у них символічній значущості та змістовій глибині, а звідси – у їх емоційно-експресивному потенціалі. Своєю чергою, символічне значення тієї чи іншої форми зумовлюється соціальною важливістю предмета чи явища, що позначається цією формою, у межах певної культури. Соціальна значущість визначається в широкому контексті, не суб'єктивному, а соціально-типізованому – як певна реакція носіїв мови на ті чи інші предмети, що у свідомості суб'єкта-номінатора корелюють із можливостями транспонування їх форми на позначення особи чоловічої статі. Народ для своїх образів бере здебільшого те, що має перед очима, те, що вражає його якою-небудь своєю властивістю. Бачення номінатором неантропних об'єктів та їх оцінка під культурним та національним кутом зору пов'язані з їх знаково-культурною значущістю, що імпліцитно наявна у формах змісту. Це й зумовлює потенційну можливість їх використання на позначення чоловіка як об'єкта позамовного світу.

У предметному коді культури особливе місце належить символічним функціям предметів, характерних для життя народів. На поверхні їх форми виявляються виразні сліди культурного змісту.

У межах предметного коду можна виділити такі основні напрямки руху думки номінатора на шляху вибору імені:

Назви предметів одягу та взуття → чоловік. У межах цієї сфери особливою активністю позначені соціально марковані форми, що переважно асоціюються з нижчим, неосвіченим, некультурним: чes. *dřevak zhrub*. ‘Hlouřý, hrubý, omezený člověk’; *tulpas* (етимологічно від *turban* – головний убір представників східної – „чужої” – культури) ob., hanl. ‘Omezenec, hlupák’, укр. *чобит* лайл. ‘Темна, забита, неосвічена людина’; *сіра свита* знев. ‘Неосвічена, некультурна людина з низів’. Актуальною тут є й опозиція „верх – низ”: предмети одягу та взуття, локалізовані внизу, символізуються в напрямку ‘пасивність’, ‘підпорядкованість’, ‘безініціативність’, ‘прислужництво’ (чes. *bačkora, punčocha*, укр. *нідошва, устілок, панська халява*,). На старі, непридатні для використання предмети одягу та взуття асоціативно проектується старість людини (укр. *старий шкарбан (шкарбун)* знев. ‘Про стару людину’), бідність (укр. *личак перен.*, заст. ‘Бідна, незаможна людина; бідняк’) та неповороткість (чes. *skrsek* hanl. ‘Nemotora’).

Назви харчових продуктів, страв, напоїв → чоловік. Назви харчових продуктів та страв, на які в асоціативно-образному баченні світу орієнтується номінатор у виборі імені чоловіка, виявляють певні закономірності. Найбільш номінаційно активними є назви харчових продуктів, страв, харчових відходів гомогенної консистенції. Такі форми виявляються прийнятними на позначення безвільного, нерішучого чоловіка (чes. *kaše, homolka, jelito kroupový, otáčka člověk*, укр. *кваша, драгли, лемішка, м’якушка, мамалига, макуха*). Назви страв з тіста та хлібобулочних виробів звичайно уживаються на позначення зовнішності товстуватого, товстенького або неповороткого чоловіка (чes. *buchta* ob., expr. *Člověk málo hubný, tlust’och’*; *kynutý knedlík* expr., nepříz. ‘Nešika, nemotora, tlust’och’’, укр. *пампушка* ‘Товста, пухка людина’, *книш* ‘Гладка людина, що аж лисніє жиром; товстун’), ніжного, вразливого чоловіка (чes. *marcipán* přen. ‘Jemný, choulostivý člověk’).

Зовнішні характеристики продуктів харчування, закріплені в їх назвах, можуть переноситися на характеристики чоловіка ‘черствий, бездушний’ (чes. *suchář* hovor., hanl. *Člověk, který nemá smysl pro veselí a humor, odmítá je v umění a společenském životě; člověk*

nudný, nezáživný, suchý', укр. *сухар* перен., розм. 'Бездушна, черства, педантична людина', *сухар сухарем* 'Дуже черства людина'), 'неврівноважений у поведінці, вчинках' (укр. *вишкварка* перен., зневажл. 'Про надто гарячу в поведінці людину'), 'слабосилий' (чес. *drobek* expr. 'Člověk velmi pohublý, zesláblý', укр. *вишкварка* перен., зневажл. 'Про слабосилу, мізерну людину'), 'худий' (укр. *сухар* перен., розм. 'Худа, сухорлява людина'). Назви дрібних залишків хліба звичайно використовуються у новій функції називання на позначення чоловіка маленького зросту, принагідно недорослого, дитячого віку (чес. *drobek, drobot* 'Malý člověk', укр. *криха, крихта, крихтітка* перен., пестл. 'Про малу дитину').

Назви напоїв (переважно спиртних – горілки, вина та пива) стають формою на позначення характеристики чоловіка 'п'яниця' лише в чеській мові (*kořala, kořalka, kořalecník, pivomil, pivožrout, vinodus, vinomil, vinomol*).

Назви будівель, їх частин → чоловік. Назви будівель певного призначення уживаються як форми на позначення чоловіка, що полюбляє їх відвідувати (чес. *putyka* (господа нижчого гатунку) ob., hanl. 'Častý návštěvník putyky'; *krčma* (господа нижчого гатунку) – *krčemník* 'Častý návštěvník krčmy'; *hampejz* (будинок розпусти) – *hampejzník zhrub., nadávka muži* 'Návštěvník hampejzu'. Назва господи взагалі *hospoda* склала базу фамільярної назви її хазяїна – *starý hospoda*. Назви будівель та їх частин можуть викликати різні асоціації з образом чоловіка: чес. *barabizna* expr. 'Zchátralý, sešlý člověk', *kuchyňka* 'Muž, který rád pobývá doma, pracuje doma v kuchyni'; *hajzl, sráč* vulg. 'Špatný, mizerný člověk, lump', укр. *бовдур* лайл. (димар у хаті, на хаті) 'Про грубу, нерозумну людину; дурень, недотепа, йолоп, гевал'.

Назви предметів різних життєвих сфер → чоловік. Тут особливою номінаційною активністю вирізняються назви полотняних чи шкіряних емкостей для перенесення чи зберігання сипких або дрібних предметів, з якими асоціюються неповороткість, нерішучість, обмеженість (чес. *pytel hlouposti, měch, měcháč, horácký pytel*, укр. *торба (лантух) з соломною*). Інколи величина самої емкості корелює з параметричною характеристикою чоловіка (укр. *катушок* 1. 'Таман у формі невеликої торбинки, що затягується шнурочком'. → 2. ірон., жарт. 'Про маленьку людину, підлітка').

Назви старих, незначних, непотрібних, непридатних для користування предметів звичайно прийнятні на позначення виразно негативних характеристик чоловіка: чес. *věchet* expr. 'Starý sešlý člověk'; *padavka* 'Slabý, neschopný, nestatečný člověk'; *špina člověk* hanl. 'Skrblík, lakomec, špinavec', укр. *сміття* лайл. 'Людина, яка здійснює ганебні, підлі, мізерні вчинки', *дрантя* зневажл. 'Мізерна, низька, підла людина', *мотлох* перен., зневажл. 'Погана, негідна людина'. Цей ряд поповнюють і назви, пов'язані з непридатним для використання деревом та його залишками на позначення престарілої людини (чес. *trouchnivý dědek* expr., nepříz., hanl. 'Starý muž, stařec', укр. *трухляк* перен. 'Про дуже стару людину', *порохня* лайл. 'Про дуже стару і нікчемну людину').

На окрему увагу заслуговують предмети, вироби з дерева, залишки дерева, спроектовані на позначення тупої, бездушної людини (чес. *pařez, klacek, trdlo, boží dřevo*, укр. *довбня, колода, пастика, итупнак*), неповороткої людини (чес. *dřevěný (prkenný) ranák, kopyto, balda*). На позначення глухої до чужих страждань чи проблем, бездушної людини у східних слов'ян використовується форма на позначення предметів язичницького культу, що звичайно виготовлялися із дерева (укр. *ідол, бовван, істукан*).

Назви механізмів та їх частин, що так чи інакше пов'язані з поступальним або рівномірним (повторюваним) рухом, корелюють у номінаційному процесі з гомогенними характеристиками особи чоловічої статі (чес. *motor* 'Podněcovatel nějaké činnosti'; *páka* 'Člověk jako síla vyvolávající postup dopředu', укр. *генератор (ідей)* 'Людина, багата на ідеї, пропозиції', *гальмо* 'Людина, що затримує що-небудь, не дає розвиватися руху вперед; повільна, нетямуща людина').

На особу чоловічої статі виявляються спроектованими й назви музичних інструментів та звукових пристроїв: їх відповідні акустичні характеристики асоціюються з характеристиками людини (чес. *řehťacka* expr. 'Kdo se často a rád (hlasitě) směje; povídavý, urovídaný člověk', укр. *торохкало* розм., перен. 'Говірка, балакуча людина; балакун, базіка', *шарманка* перен., зневажл. 'Про людину, яка багато та надокучливо говорить'). Назви інших музичних інструментів стають основою для характеристик чоловіка 'неповороткий, вайлуватий' (чес. *niněra* (lipa) expr. 'Nešikovný, neobratný

člověk'), 'тупий, дурний' (чес. *trumpeta* (труба) об., expr. 'Hlupák', укр. *бубон* перен. 'Тупак, дурень'),).

Назви абстрактних понять → *чоловік*. Фрагментами просто-рвово-предметного коду як окультуреного людиною простору, що у зворотному напрямку „приміряється” на людину, є назви метричних одиниць. Як форми на позначення змісту 'характеристика чоловіка', такі номінанти актуалізують певні узагальнено-символічні значення: 'високий, довгий – короткий, малий' (чес. *skládací metr; paleček*, укр. *верства келебердянська (пирятинська)*). В окремих випадках назва міри довжини стає основою професійної характеристики людини (чес. *zlatník 'Výrobce ozdobných předmětů z drahých kovů, dřívě také obchodník s nimi'*).

Суб'єкт-номінатор, пізнаючи світ і порівнюючи його із собою, звертається до світу не лише конкретних матеріальних об'єктів (рукотворних чи нерукотворних), а й до світу абстрактних понять, що так чи інакше корелюють на підставі узагальнено-символічних значень із проявами особи чоловічої статі у позамовному світі. Такі номінаційні орієнтири віддзеркалюють певні світосприймальні настанови, зумовлені реакцією 'vita minima', відступом у себе. На позначення чоловіка транспонуються назви емоцій та емоційних реакцій на об'єкти, зорієнтовані на оцінне сприйняття світу. З одного боку, це емоційний позитив: чес. *potěšení 'Člověk působící někomu radost, těšitel'*, укр. *кохання* 'Особа, що викликає таке почуття; кохана людина'. З іншого – емоційний негатив: чес. *pytel bídy hromádka neštěstí* expr., posm. n. *soucítěně 'Nešťastný, ztrápený, skleslý člověk projevující to, často tragikomicky, svým vzezřením'*, укр. *облуда* розм. 'Людина, що викликає антипатію; нещира людина, лицемір', *нудьга* перен. 'Нудна людина; нудьгар'.

Прояви та рефлексії чоловіка викликають у свідомості номінатора асоціації-ототожнення з назвами явищ природи (чес. *vítr* expr. □ *Rychlý, hbitý, nestálý člověk*, укр. *сльота* перен., лайл. 'Набридлива, надокучлива людина', *туман* знев. 'Дурень').

Номінаційною активністю вирізняються й назви хвороб та їх проявів на позначення певних негативних рис чоловіка. Такі форми вже своїм змістом викликають негативну емоційну реакцію номінатора, тому маскулінізми звичайно виражають комплекс емоцій в нерозчленованому вигляді (словникова ремарка *nadávka, лайл.*):

чес. *srab (svrab)*, укр. *зараза, чума, холера, болячка, сверблячка, костогриз*.

Назви об’єктів живої природи → *чоловік*. Біоморфний код культури пов’язаний з істотами, що населяють світ навколо людини. Це результат тисячолітніх спостережень людини над тваринним і рослинним світом: зооніми та фітоніми є вихідними для величезної кількості стереотипів та символічних значень, закріплених у її мовній свідомості.

Назви тварин (за широким розумінням – тварин, птахів, плазунів, комах тощо), транспоновані на особу чоловічої статі в напрямку позитивних її характеристик, звичайно визначаються корисністю цих тварин для людини та їх значень як символів, зумовлених слов’янською та біблійною традицією: *змія* символізує мудрість, *бджола, мураха, віл* – працьовитість, *вівця* – покірність, *сокіл* – чоловічу красу, сміливість, молодецтво .

Щодо інших тварин актуальним виявляється передусім протиставлення *тварина (не-людина)* → *чоловік (людина)*: чес. *zvíře* expr. ‘*Člověk mající špatné, nelidské vlastnosti, zvl. krutost*’; *dobytěk* zhrub. ‘*Nadávka člověku zvířeckému, zhovadilému, surovému, bestiálnímu, zvrhlému nebo prostému, nemravnému*’, укр. *тварина* лайл. ‘*Груба, підла людина*’, *бидло* лайл. *Груба, жорстока, підла людина*’.

В асоціюванні тварини з чоловіком думка номінатора може рухатися в напрямку від реальних властивостей тварини (її зовнішності або поведінки): чес. *štěnice* hanl. ‘*O člověku, který využívá druhých lidí*’; *štír* ‘*Zlý, štíravý člověk*’, *slepyš* hanl. ‘*Zaslepenec*’, укр. *шуліка* розм. ‘*Жорстока, зловна людина*’, *трутень* перен., розм. ‘*Нероба, дармоїд*’, *цвіркун* перен. ‘*Надто говірка людина*’) або від приписуваних тваринам творчою уявою номінатора характеристик (чес. *potápka* hovor., hanl. ‘*Mladík, výstředně se oblékající; pásek*’; *kulich* expr. ‘*Člověk, který nosí zlé správy; podivín, samotář*’; *ženatý vrabec* expr., posm. ‘*Útlý muž malé postavy*’, *slepičí prdelka* expr., nepříz. n. hanl. ‘*Kdo neudrží nic v tajnosti, všechno ve své povídavosti prozradí*’, укр. *жайворонок* ‘*Про людину, яка почувасе себе краще, є дієздатнішою в першій половині дня*’, *крокодил* розм., зневажл. ‘*Негарна, відразлива людина*’).

Виразно негативні характеристики чоловіка відображають форми, пов’язані з неповноцінною твариною, схрещеною або кастрова-

ною, нездатною до продовження роду: чес. *mezek zhrub*. 'Омезенес, hlupák', укр. *бовкун* зневажл. 'Про відлюдькувату, мовчазну, похмуру людину', *віл* 'Про людину, що безправно та важко працює'. Як форми з узагальнено-символічним значенням тут представлені і назви залишків тварин (чес. *mrcha člověk* expr., hanl. □ *Zlý, záludný, odporný člověk*); *spratek* hanl. 'Člověk malé postavy; nevychovaný člověk', укр. *стерво* розм. 'Підла, негідна людина, мерзотник', *здохлятина* перен. 'Квола, немічна, слабосильна людина').

Важлива роль у вербалізації маскулінності належить і *фітоморфному коду культури*. Ономасіологічні асоціації фітоморфізмів можуть зумовлюватися як об'єктивними, так і суб'єктивними зовнішніми характеристиками рослин та їх плодів: чес. *šišvovec přen.*, expr. 'Člověk malé postavy', *řimbaba* expr. 'Zdravý silný člověk', *řimbuch* expr. 'Zdravý silný člověk, zvl. dítě', укр. *жовтяк* перен., розм. 'Про худу, виснажену, хвору людину, яка має бліде з жовтизною обличчя', *опеньок сухий (засушений)* 'Про худу, дебету людину', *реп'ях* перен. 'Про причіпливу людину'), їх функцій (чес. *plevel* hanl. 'Špatný člověk', укр. *пустоцвіт* перен. 'Людина, яка не приносить користі суспільству, не виправдовує покладених на неї надій; пуста людина'). З деревовидних рослин особливою номінаційною активністю визначається *дуб* (питомо цей номінант позначав дерево взагалі) та гіперонім *дерево* на позначення чоловіка тупого, нетямущого, бездушного, з обмеженими розумовими здібностями (чес. *boží dřevo*, укр. *дерево*).

Загалом же протиставлення *чоловік (людина) – не-людина* безпосередньо взаємодіє із просторовим кодом культури: номінат-чоловік виводиться зі свого, людського простору, й уміщується в чужий, предметний номінаційний простір, де ототожнення уявлення про чоловіка та потенційно придатної форми на позначення цього уявлення відбувається в гетерогенних поняттєвих сферах. Причому такий напрямок руху думки номінатора зумовлювався природною подібністю способів мислення, реакцій, особливостей фізичної та психічної структури людини взагалі незалежно від кількісного різноманіття людських суспільств, тобто універсальністю антропного коду культури.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ, 2001. – 1440 с.
2. Комлев Н. Г. О культурном компоненте лексического значения слова // Вестник МГУ. – 1966. – №5. – С. 43–50. – (Серия 9).
3. Костомаров В. Г. Русский язык в современном диалоге культур // Русский язык за рубежом. – 1999. – №3. – С. 77–85.
4. Потєбня А. А. Мысль и язык. – Одесса, 1922. – 188 с.
5. Степанов Ю. С. Имя в теории культуры: неслучайность именования // Имя: слово, словосочетание, предложение, текст. – К., 1993. – С. 28–39.
6. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М., 1997. – 824 с.
7. Slovník spisovného jazyka českého. V 8 d. – Praha: Academia, 1989. – D. 1–8.